

ความสำคัญ การใช้ที่ดิน และการเปลี่ยนแปลง
สภาพแวดล้อมการค้าปลีกของเมืองพิษณุโลก

3.1 ประวัติเมืองโดยสังเขป

เมืองพิษณุโลกมีประวัติอันยาวนานควบคู่มากับประวัติศาสตร์ของชาติไทย มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันในศิลาจารึก ตำนาน นิทานและพงศาวดาร เช่น สองแคว สระหลวง ทวีสาชะ ไทวณที ชัยนาท โอษฐ์รี จันทบูร และออกแตก เป็นต้น ชื่อ "เมืองพิษณุโลก" นั้น ได้เริ่มใช้ตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นมา (กระทรวงพาณิชย์ 2527: 1)

ย้อนกลับไปในอดีต ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 ก่อนสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งขณะนั้นพวกขอมยังมีอำนาจอยู่ในดินแดนแถบนี้ ได้เกิดมีเมืองโบราณเมืองหนึ่งเรียกว่า "เมืองสองแคว" เหตุที่ชื่อ "สองแคว" ก็เนื่องจากตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำน่าน (แควใหญ่) กับแม่น้ำแควน้อย ต่อมาราว พ.ศ. 1800 พ่อขุนบางกลางท่าว เจ้าเมืองบางยาง ซึ่งปัจจุบันคือ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก กับพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ได้รวมกำลังกันเข้าแย่งชิงเมืองสุโขทัยได้จากขอม เมืองสองแควจึงขึ้นกับสุโขทัยตั้งแต่นั้นมา ครั้น พ.ศ. 1900 สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทได้โปรดให้ย้ายเมืองสองแควมาตั้ง ณ ที่ตั้งเมืองพิษณุโลกในปัจจุบัน*

เมืองพิษณุโลกมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นเมืองหน้าศึก เพราะตั้งอยู่ในชัยภูมิอันเหมาะสม เป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรทางฝ่ายเหนือในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนครั้งหนึ่งได้รับการยกฐานะให้เป็นราชธานีแทนในแผ่นดินของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นเวลานานถึง 25 ปี (พ.ศ. 2006-2031) นอกจากนั้นก็ยังเป็นเมืองถูกหลวงซึ่งกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาต่างส่งมหาอุปราชหรือพระราชโอรสมาครอง

* เมืองสองแควเดิมอยู่ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลกปัจจุบันไปทางทิศใต้ประมาณ 5 กม.

ในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ พิชณุโลกก็ยังคงเป็นเมืองเอกตลอดมา จนถึง พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 ได้โปรดให้ยกฐานะเมืองพิษณุโลกขึ้นเป็นมณฑล โดยมีเมืองที่อยู่ในความปกครองคือ เมืองพิจิตร อุดรคิรี พิษัย สวรรคโลก สุโขทัย เพชรบูรณ์ หล่มสัก ตากและกำแพงเพชร ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตยซึ่งได้มีการจัดระเบียบการบริหารส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 มณฑลพิษณุโลกจึงถูกยุบเป็นจังหวัดตั้งแต่นั้นมา (กระทรวงพาณิชย์ 2525: 1; ชัยชนะ แสงสว่าง 2529: 112)

3.2 สภาพทั่วไปของจังหวัด

จังหวัดพิษณุโลกตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง* ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 498 กม. โดยทางรถยนต์ และ 389 กม. โดยทางรถไฟ (กระทรวงมหาดไทย 2528: 1; เทศบาลเมืองพิษณุโลก ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ที่พิมพ์: 12) มีอาณาเขตติดต่อกับ (ดูแผนที่ 6 แผนที่ 9 และแผนที่ 10)

ทิศเหนือ	: ติดต่อกับจังหวัดอุดรคิรี
ทิศใต้	: ติดต่อกับจังหวัดพิจิตร
ทิศตะวันออก	: ติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	: ติดต่อกับจังหวัดเลยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	: ติดต่อกับจังหวัดสุโขทัย
ทิศตะวันตกเฉียงใต้	: ติดต่อกับจังหวัดกำแพงเพชร

*ในที่นี้ถือตามภาคการพัฒนา และ/หรือ ภาคอุตุนิยมวิทยา แต่ถ้าถือตามภาคภูมิศาสตร์ และ/หรือ ภาคการปกครองแล้ว จังหวัดพิษณุโลกจัดอยู่ในภาคกลางตอนบน ความแตกต่างนี้มีสาเหตุสืบเนื่องมาจากที่ตั้งของจังหวัดซึ่งตั้งอยู่เกือบกึ่งกลางระหว่างภาคเหนือกับภาคกลางนั่นเอง (เทศบาลเมืองพิษณุโลก ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ที่พิมพ์: 21)

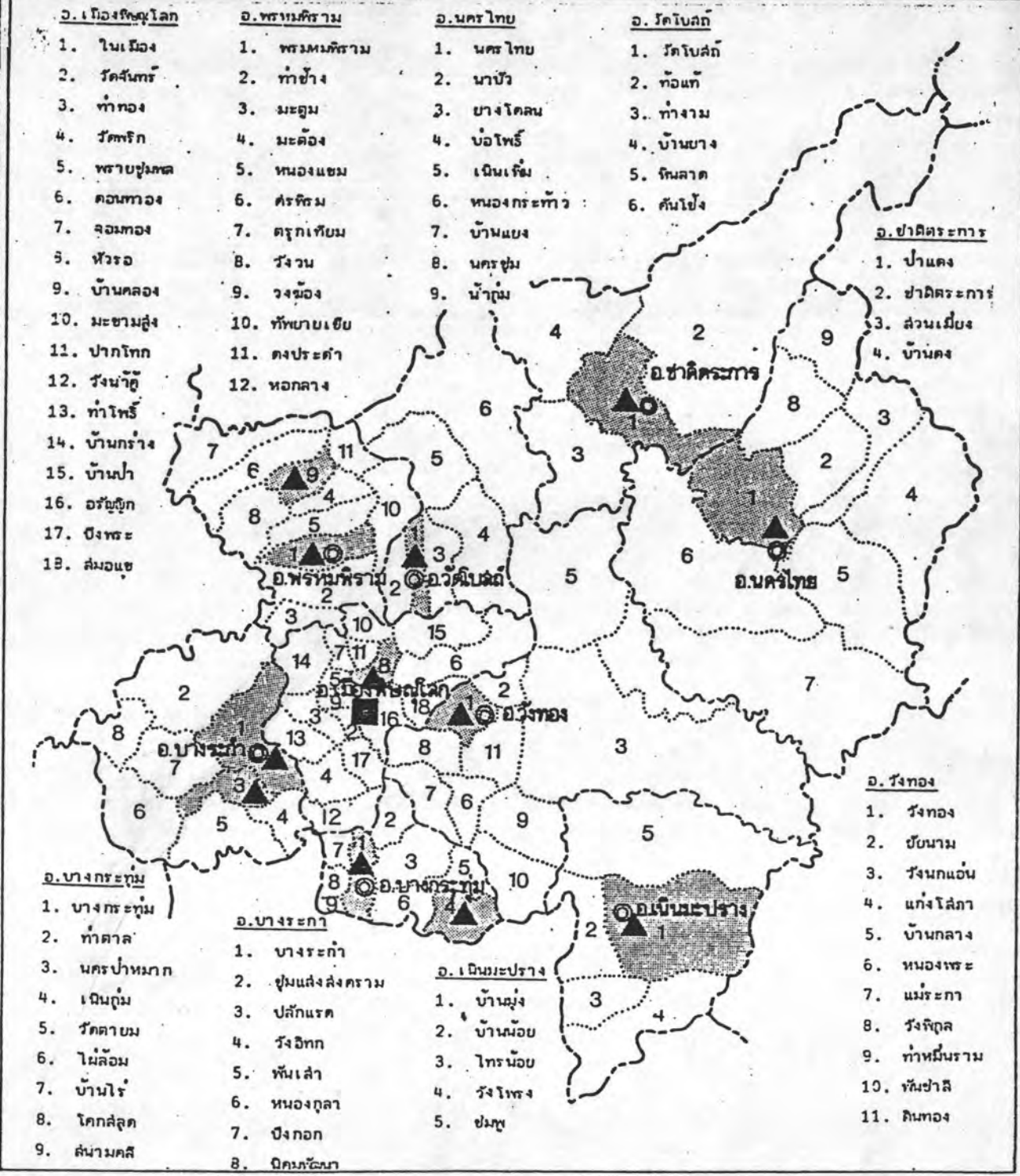
พื้นที่ของจังหวัดรวมทั้งสิ้นประมาณ 9,701.1 ตร.กม. (กระทรวงมหาดไทย 2528: 1) มีจำนวนประชากร 735,052 คน ความหนาแน่น 76 คน/ตร.กม. (31 ธันวาคม 2528) แบ่งเขตการปกครองตามระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็น 9 อำเภอ โดยมีอำเภอเมืองพิษณุโลกเป็นอำเภอที่มีประชากรหนาแน่นสูงที่สุด ส่วนการปกครองตามระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก เทศบาลเมืองพิษณุโลก และสุขาภิบาลจำนวน 12 แห่ง (ดูแผนที่ 2 และแผนที่ 3)

ในแง่ของการตั้งถิ่นฐานแบบชุมชนเมือง จังหวัดพิษณุโลกมีชุมชนเมืองทั้งหมด 13 แห่ง คือเทศบาลเมืองพิษณุโลก ซึ่งได้แก่พื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองพิษณุโลก และสุขาภิบาลอีก 12 แห่ง ซึ่งกระจายอยู่ในเขตอำเภอต่าง ๆ ทั้งนี้ เทศบาลเมืองพิษณุโลกเป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงสุด (ดูแผนที่ 5) จึงเป็นเสมือนชุมชนศูนย์กลางของจังหวัด และมีบทบาทเป็นชุมชนศูนย์กลางในระดับภาคด้วย ทั้งในด้านการบริหาร เศรษฐกิจ สังคมและการคมนาคมขนส่ง (กระทรวงมหาดไทย 2528: 22, 27) ดังจะได้อธิบายต่อไปในข้อ 3.3

3.3 ความสำคัญของเมืองพิษณุโลก*

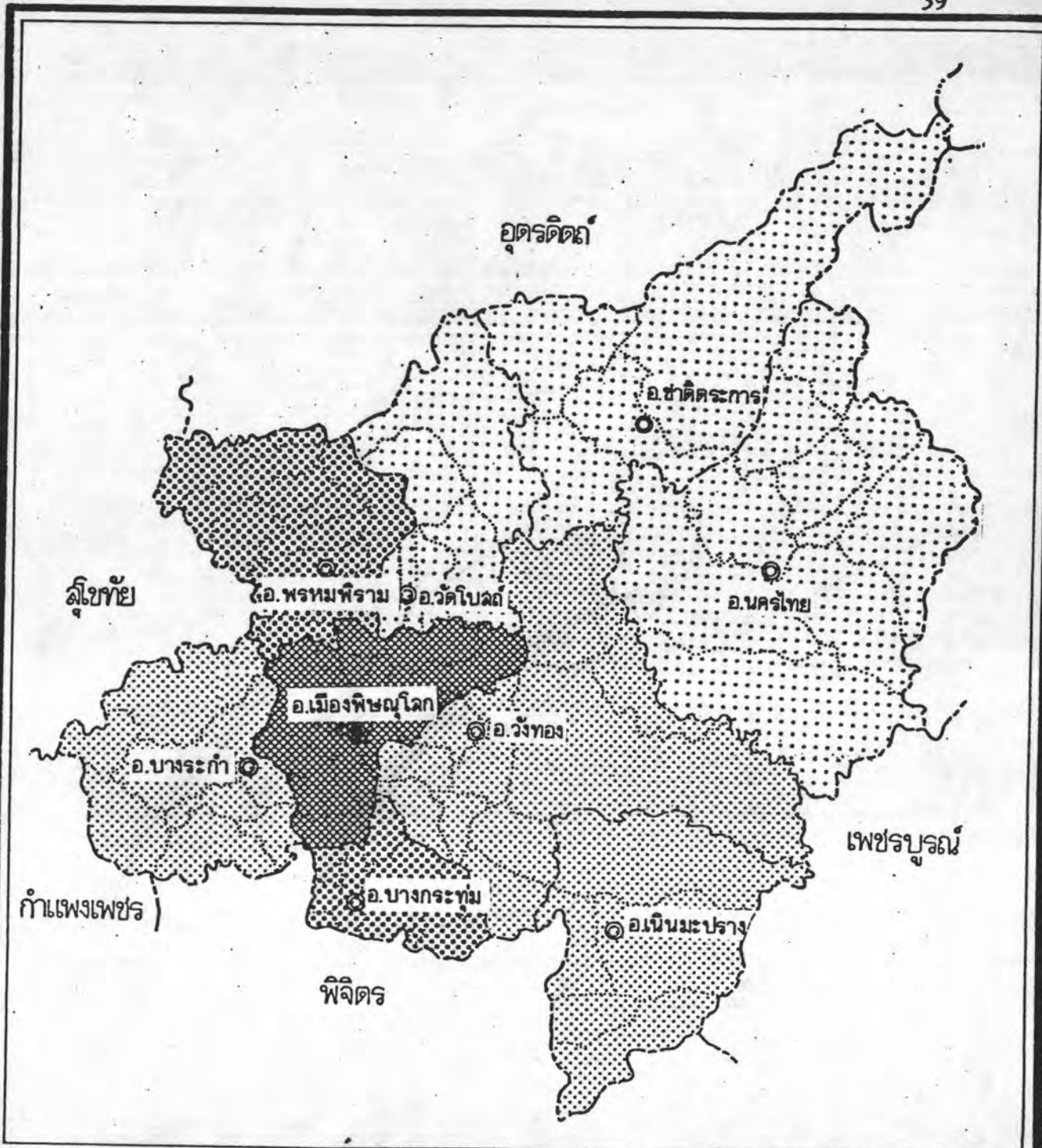
ในระดับจังหวัด ระบบชุมชนเมืองของจังหวัดพิษณุโลก ยังไม่สามารถให้บริการแก่พื้นที่ชนบทได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมขั้นที่สาม

* เมืองพิษณุโลก เคยได้รับการยกฐานะเป็นสุขาภิบาลในปี พ.ศ. 2458 ต่อมาเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2478 ได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกายกเขตสุขาภิบาลเป็นเทศบาลเมือง มีพื้นที่ในขณะนั้น 5.85 ตร.กม. ปรากฏว่าเทศบาลเมืองพิษณุโลกมีการพัฒนาเจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงได้มีการขออนุมัติขยายเขตจากเดิมเป็น 18.26 ตร.กม. และได้มีประกาศเปลี่ยนแปลงขยายเขตตามประกาศพระราชกฤษฎีกา เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2512 (เทศบาลเมืองพิษณุโลก ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ที่พิมพ์: 13) ปัจจุบันมีจำนวนประชากร 76,017 คน ความหนาแน่น 4,163 คน/ตร.กม. (มิถุนายน 2530)

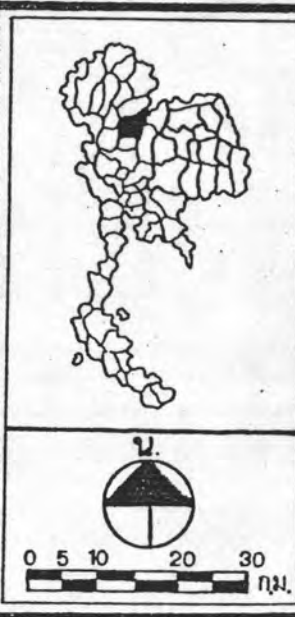
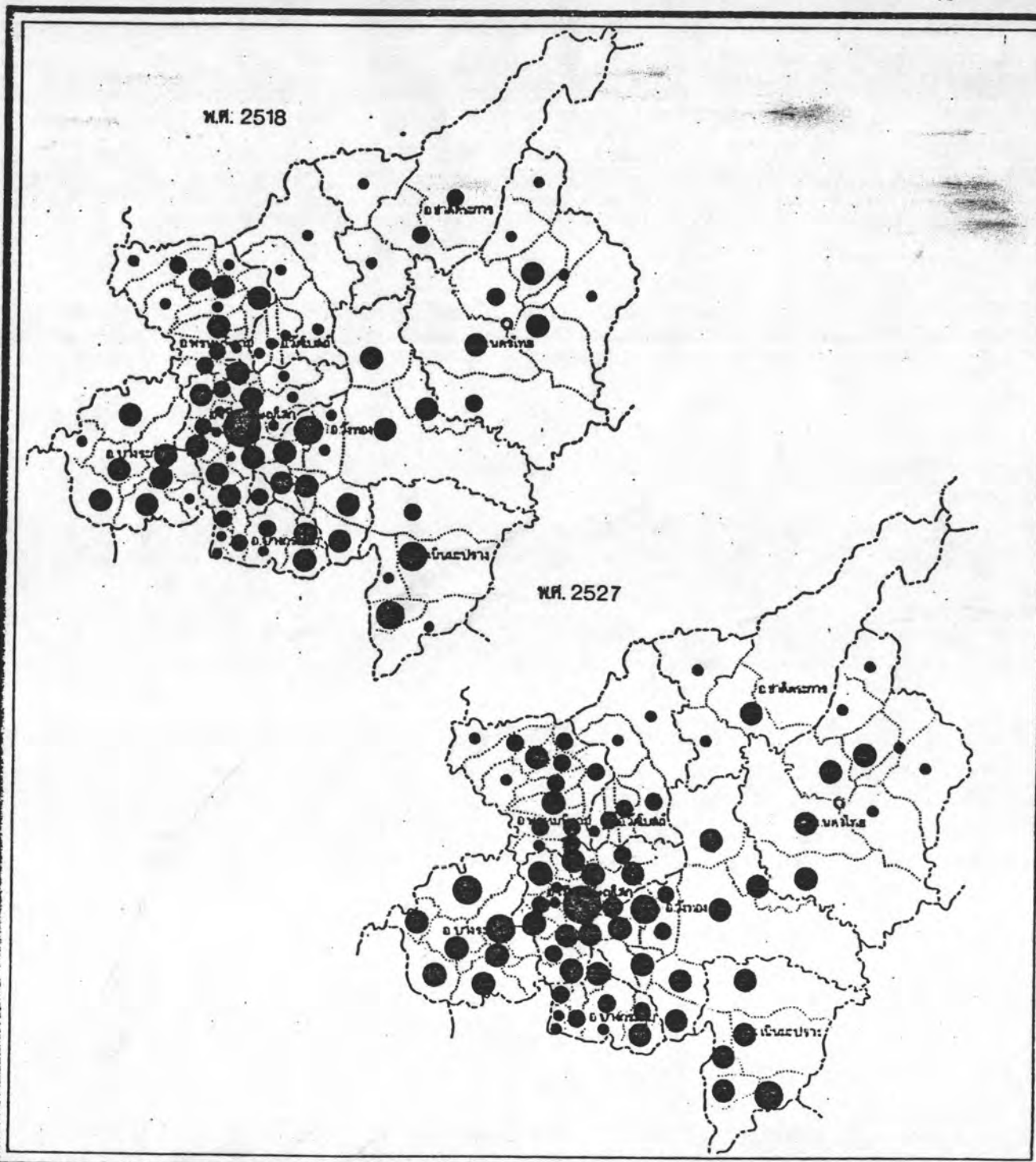

**ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้ำปลัก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก**

แสดง : การแบ่งเขตการปกครองจังหวัดพิษณุโลก สัญลักษณ์. ■ ที่ตั้งเทศบาล ▲ ที่ตั้งสุขาภิบาล ▣ ตำบลที่เป็นสุขาภิบาลบางส่วนหรือทั้งหมด	แผนที่ 2 ----- เขตประเทศ ----- เขตจังหวัด ----- เขตอำเภอ เขตตำบล
ที่มา : กรมการปกครอง	

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้ำปลัก ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก	
แสดง : ความหนาแน่นของประชากร จ. พิษณุโลก	แผนที่ 3
สัญลักษณ์. ความหนาแน่น (คน / ตร.กม.) > 150 100 - 150 50 - 100 < 50	----- เขตประเทศ - - - - - เขตจังหวัด ———— เขตอำเภอ เขตตำบล

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้ำปลัก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก

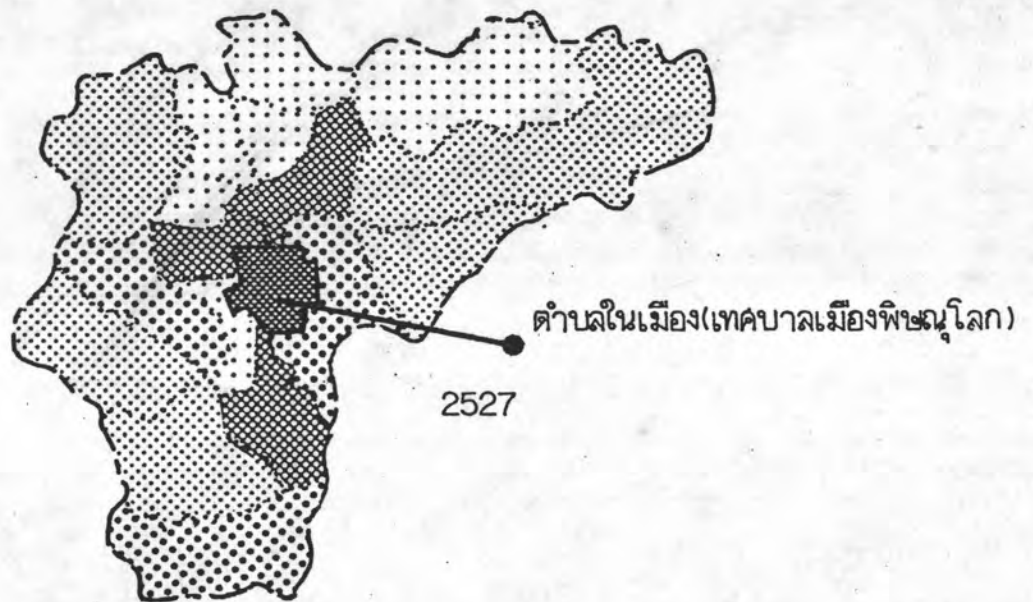
แสดง : การเปรียบเทียบขนาดและการกระจายของ
ประชากรรายตำบล จ. พิษณุโลก พ.ศ. 2518, 2527

แผนที่ 4

สัญลักษณ์

- > 35000 คน
- 15000 - 35000
- 8,000 - 15,000
- 5,000 - 8,000
- < 5000

----- เขตประเทศ
----- เขตจังหวัด
----- เขตอำเภอ
..... เขตตำบล

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการคับคั่ง
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก

แหล่ง : การเปรียบเทียบความหนาแน่นประชากรรายตำบล
ของอ.เมืองพิษณุโลก พ.ศ. 2518, 2527

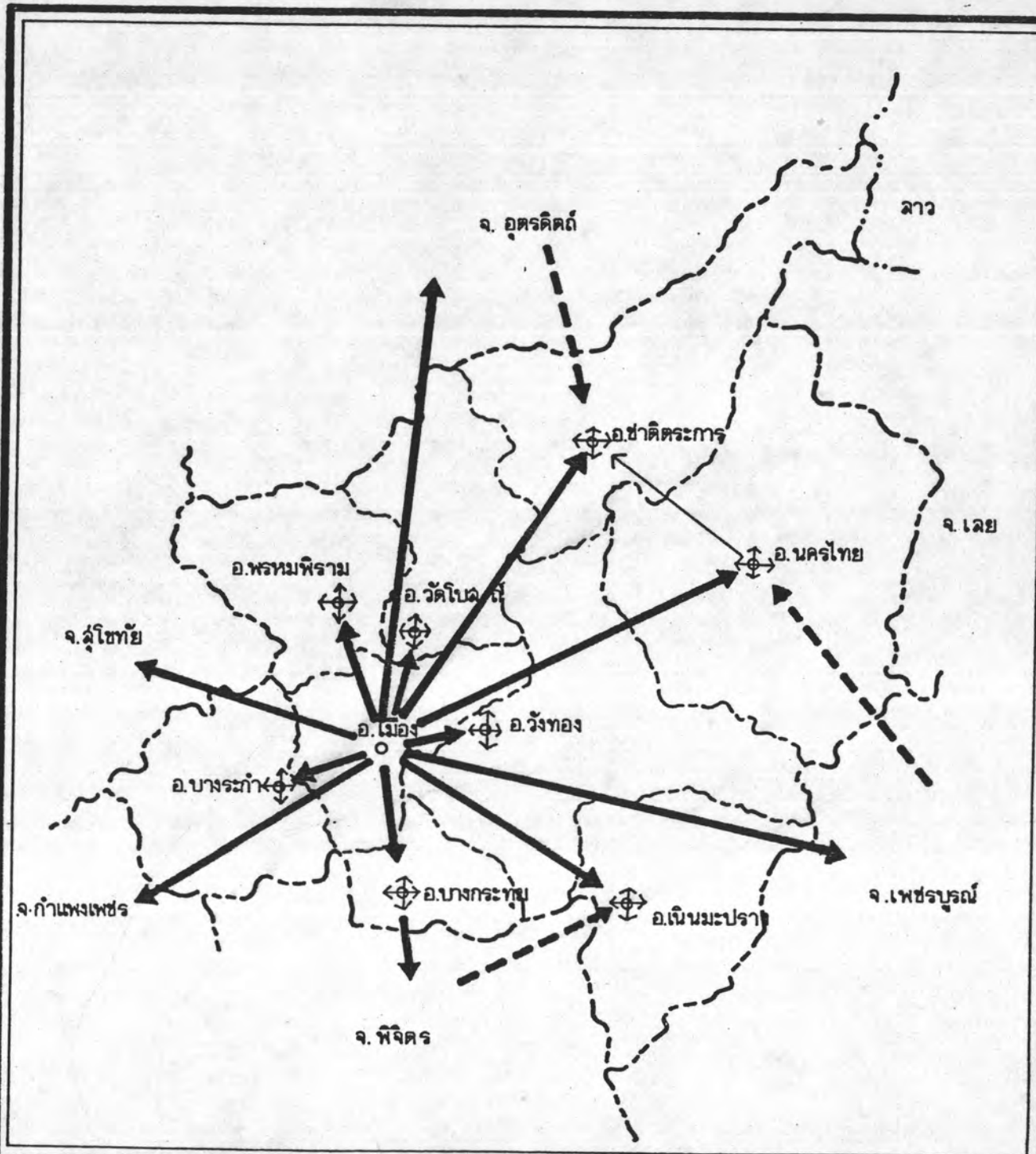
แผนที่ 5

สัญลักษณ์

- > 500
- 301 - 500
- 201 - 300
- 151 - 200
- < 150

- เขตอำเภอ
- เขตตำบล

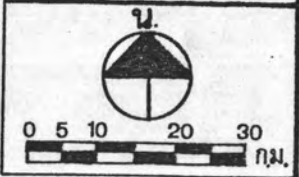

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก

แสดง : ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ด้านบริการสังคม แผนที่ 6

- สัญลักษณ์**
- รักษึการให้บริการของเทศบาลเมืองพิษณุโลก
 - รักษึการให้บริการของอำเภอและจังหวัดอื่นา
 - รักษึการให้บริการระดับอำเภอและท้องถิ่นในจังหวัด
- เขตประเทศ
 เขตจังหวัด
 เขตอำเภอ

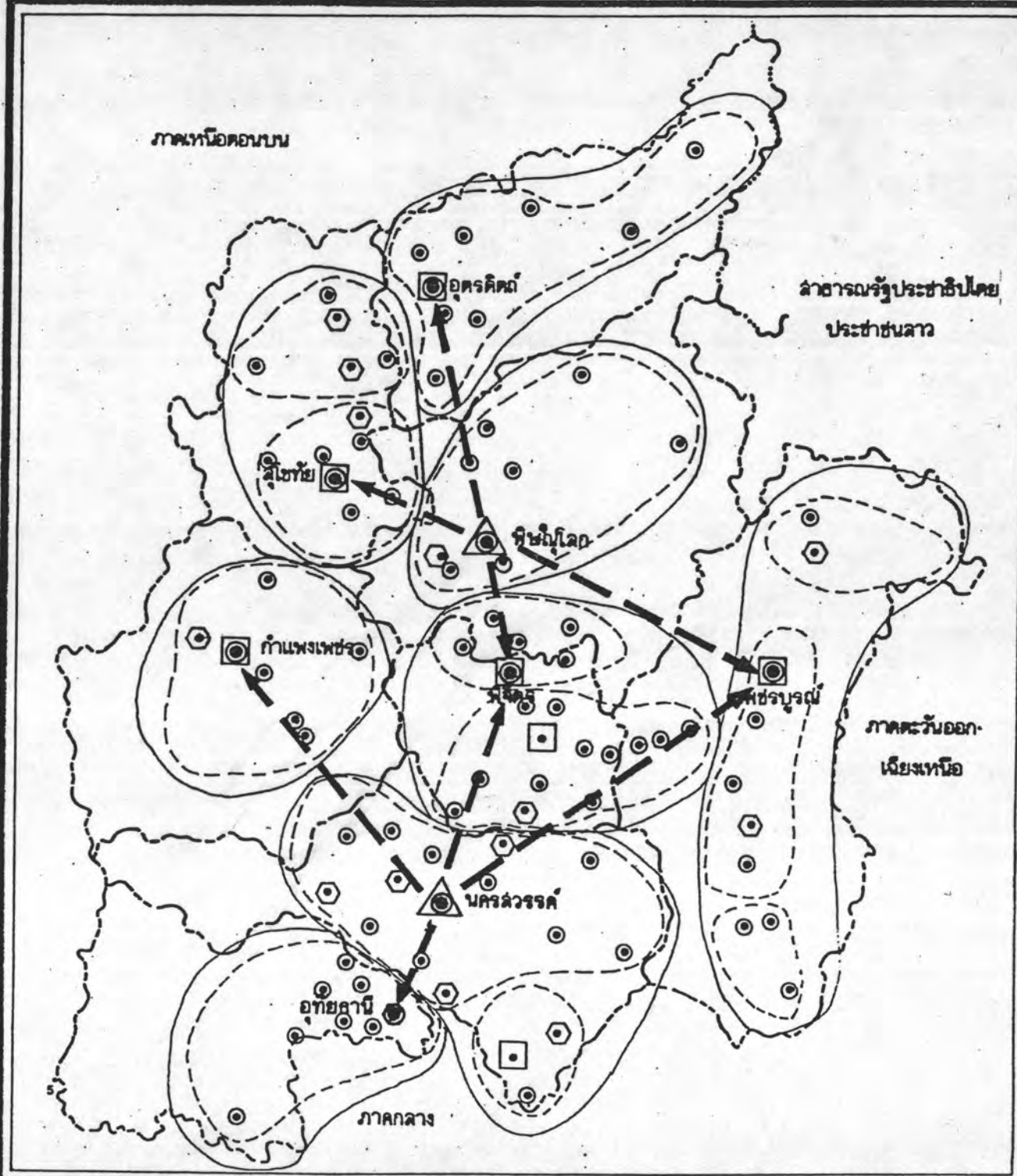
ที่มา : กองผังภาค ลำน้กผังเมือง

ส่วนใหญ่รวมตัวอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพิษณุโลกเพียงแห่งเดียว ชุมชนอื่น ๆ ยังมีระดับการพัฒนาต่ำ ทำให้ประชาชนต้องเดินทางเข้ามาใช้บริการ ณ เทศบาลเมืองพิษณุโลกอยู่เป็นประจำ (กระทรวงมหาดไทย 2528: 10) เมืองพิษณุโลกจึงเป็น "แหล่งกลาง" ในลำดับสูงสุดของจังหวัด (คูแผนที่ 6)

ส่วนบทบาทในการพัฒนาภาคและประเทศนั้น ก็ได้รับการจัดความสำคัญไว้ในลำดับต้น ดังปรากฏในผลการศึกษาของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme) เมื่อปี พ.ศ. 2513 ซึ่งได้เสนอให้พัฒนาพื้นที่ใน 4 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก อุตรดิตถ์ พิจิตร และสุโขทัย ให้เป็นพื้นที่เจริญ (Growth Areas) ของภาคเหนือตอนล่าง โดยมีเมืองพิษณุโลกเป็นศูนย์กลางความเจริญหลัก (Major Growth Center) (คูแผนที่ 6 และแผนที่ 7) ต่อมา แผนนโยบายตั้งกล่าวนี้ได้ถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ซึ่งได้กำหนดให้พัฒนาเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนล่าง* เพื่อช่วยยับยั้งหรือชะลอการขยายตัวของกรุงเทพมหานครซึ่งมีการเติบโตแบบ "เอกนคร" (Primate City) และในแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ได้กำหนดให้เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองหลักที่จะเริ่มเตรียมการพัฒนาในระยะต่อไป (กระทรวงมหาดไทย 2528: 1-3)

ศุภินี คนตรี (2524: 1-132) ได้ศึกษาลำดับความสำคัญของเทศบาลในภาคเหนือ จำนวน 24 แห่ง โดยวิเคราะห์จากปัจจัย 4 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านกายภาพซึ่งประกอบด้วยตัวแปรเกี่ยวกับการคมนาคมขนส่ง (ประสิทธิภาพในการเข้าถึงทางถนน และประสิทธิภาพในการเข้าถึงทางรถไฟ) ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านสาธารณูปโภค-สาธารณู

* สำหรับแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 4 นี้ สถาบันเพื่อการวางแผนและพัฒนาจากประเทศอิสราเอลเป็นผู้ศึกษาและเสนอให้พัฒนาเมืองหลักของภาคเหนือขึ้น 2 เมือง ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบน และเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนล่าง (สุรศักดิ์ ศิริโพบูลย์สินธ์ 2530: 43)

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้ำปลีก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิชัยโลก

แสดง : การจัดลำดับชุมชน และ เขตอิทธิพลของศูนย์กลาง

แผนที่ 7

สัญลักษณ์ ลำดับความสำคัญของชุมชน เขตอิทธิพลของชุมชนศูนย์กลาง		----- เขตประเทศ ----- เขตจังหวัด		
△	ชุมชนลำดับที่ 1		○	ระดับท้องถิ่น
□	" 2		○	ระดับจังหวัด
◡	" 3		→	ระดับภาค
○	" 4		●	ชุมชนศูนย์กลางชนบท

ที่มา : กองผังภาค สำนักผังเมือง

ปกการ และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ พบว่าเทศบาลเมืองพิษณุโลก มีความสำคัญเป็นอันดับ 2 รองจากเทศบาลนครเชียงใหม่ (ดูแผนที่ 8)

สำหรับบทบาทหน้าที่และความสำคัญในด้านต่าง ๆ ของเมืองพิษณุโลกนั้น อาจพิจารณาได้จากประเด็นต่อไปนี้ (กระทรวงมหาดไทย 2528: 16, 114; ชัยชนะ แสงสว่าง 2529: 122-124, 208-210; เทศบาลเมืองพิษณุโลก ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ที่พิมพ์: 13-14; สุรศักดิ์ ศิริไพบูลย์สินธ์ 2530: 62)

3.3.1 การบริหาร

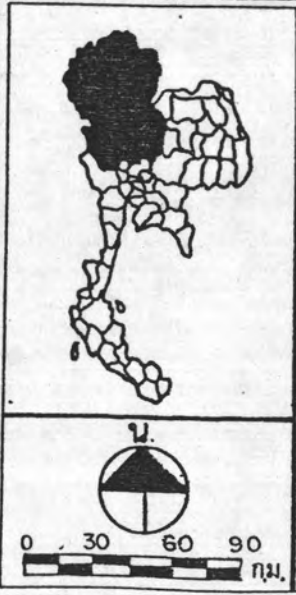
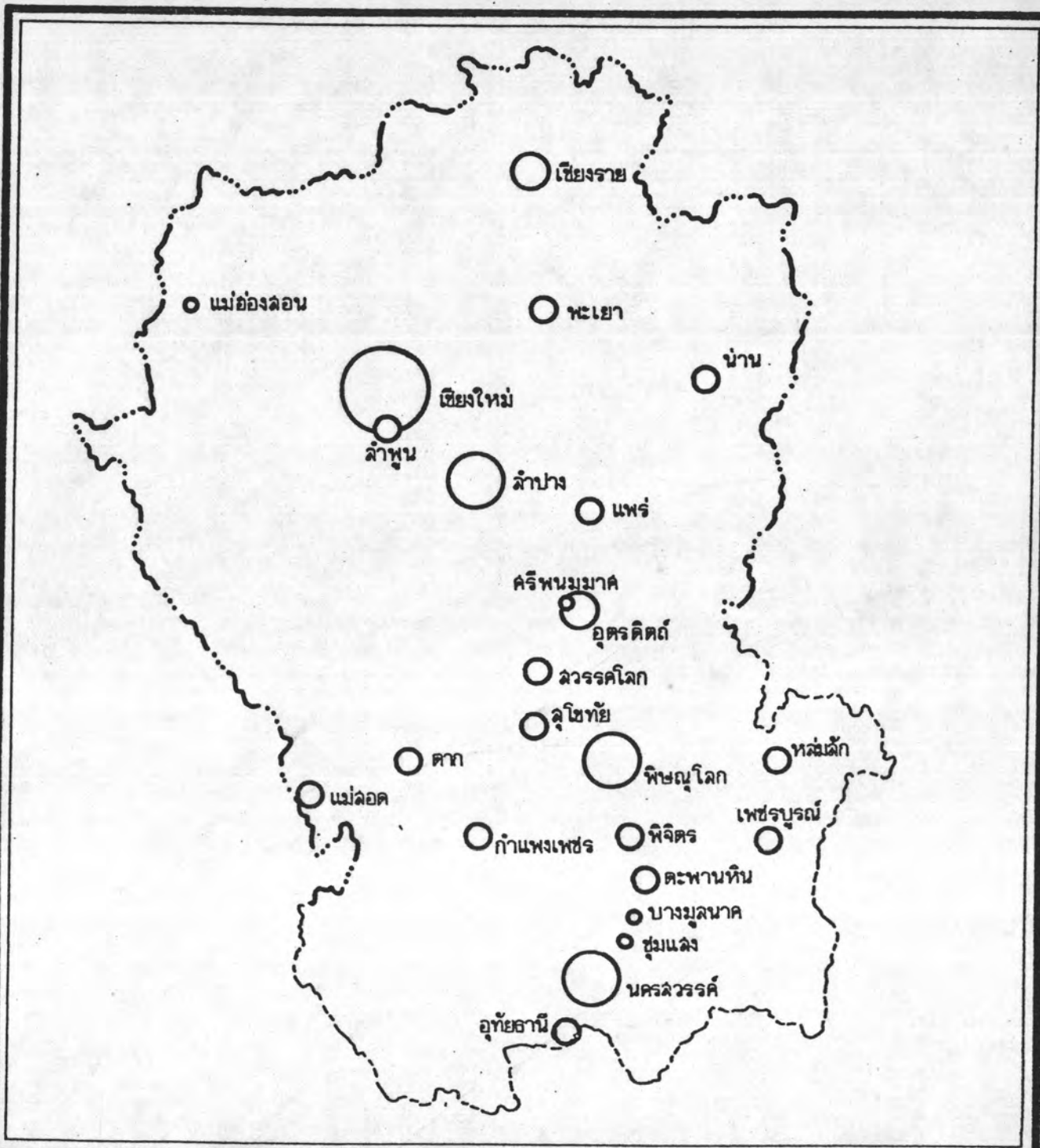
เมืองพิษณุโลกเป็นที่ตั้งของส่วนราชการในระดับเขตและภาค รวมกันถึง 26 แห่ง เช่น กองกำกับการตำรวจภูธรเขต 8 สำนักงานตรวจการศึกษามาศ 7 กองทัพอากาศที่ 3 สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต 6 สำนักงานชลประทานที่ 3 ป่าไม้เขตและคลังเขต เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวทำหน้าที่กำกับและดูแล การบริหารงานของส่วนราชการของจังหวัดใกล้เคียง เมืองพิษณุโลกจึงเป็นศูนย์กลางการบริหารของภาคเหนือตอนล่าง

3.3.2 เศรษฐกิจ

1) การค้าและบริการ การค้าและบริการเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองพิษณุโลก ในการให้บริการแก่ชุมชนและพื้นที่โดยรอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ได้กำหนดบทบาทให้เมืองพิษณุโลกเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการของภาคเหนือตอนล่าง เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งซึ่งได้เปรียบ กล่าวคือสามารถติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือตอนบนและภาคเหนือตอนล่างได้สะดวก (ดูข้อ 3.3.4)

2) การเงิน เมืองพิษณุโลกมีสำนักงานเขตและภาคของธนาคารตั้งอยู่หลายแห่ง จึงเป็นศูนย์กลางของสถาบันการเงินในภาคเหนือตอนล่าง

3) การท่องเที่ยว จากการศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย ตาก และกำแพงเพชร โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมกับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้พบว่าในปี พ.ศ. 2524 นั้น

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก

แสดง : การแบ่งกลุ่มตามลำดับความสำคัญของเทศบาลนครพิษณุโลก แผนที่ 8

สัญลักษณ์

- กลุ่มที่ 1
- กลุ่มที่ 2
- กลุ่มที่ 3
- กลุ่มที่ 4
- กลุ่มที่ 5

----- เขตประเทศ
----- เขตจังหวัด

ที่มา : ผู้ทิตินี้ คนตรี (2524)

จังหวัดพิษณุโลกมีนักท่องเที่ยว 356,409 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับอีก 3 จังหวัด และจากข้อได้เปรียบทางด้านที่ตั้ง โครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้เอกชนได้ให้ความสนใจลงทุนจนเป็นเมืองที่มีที่พักแรมมาตรฐานสูงจำนวนมากที่สุด เมืองพิษณุโลกจึงมีฐานะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนล่าง (ดูแผนภูมิที่ 4)

3.3.3 บริการสังคม

1) การศึกษา เมืองพิษณุโลกเป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาระดับสูงจำนวนมาก เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัยครู วิทยาลัยอาชีวะ วิทยาลัยพยาบาล เป็นต้น เมืองพิษณุโลกจึงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของภาคเหนือตอนล่างด้วย (ดูแผนที่ 6 และแผนที่ 9)

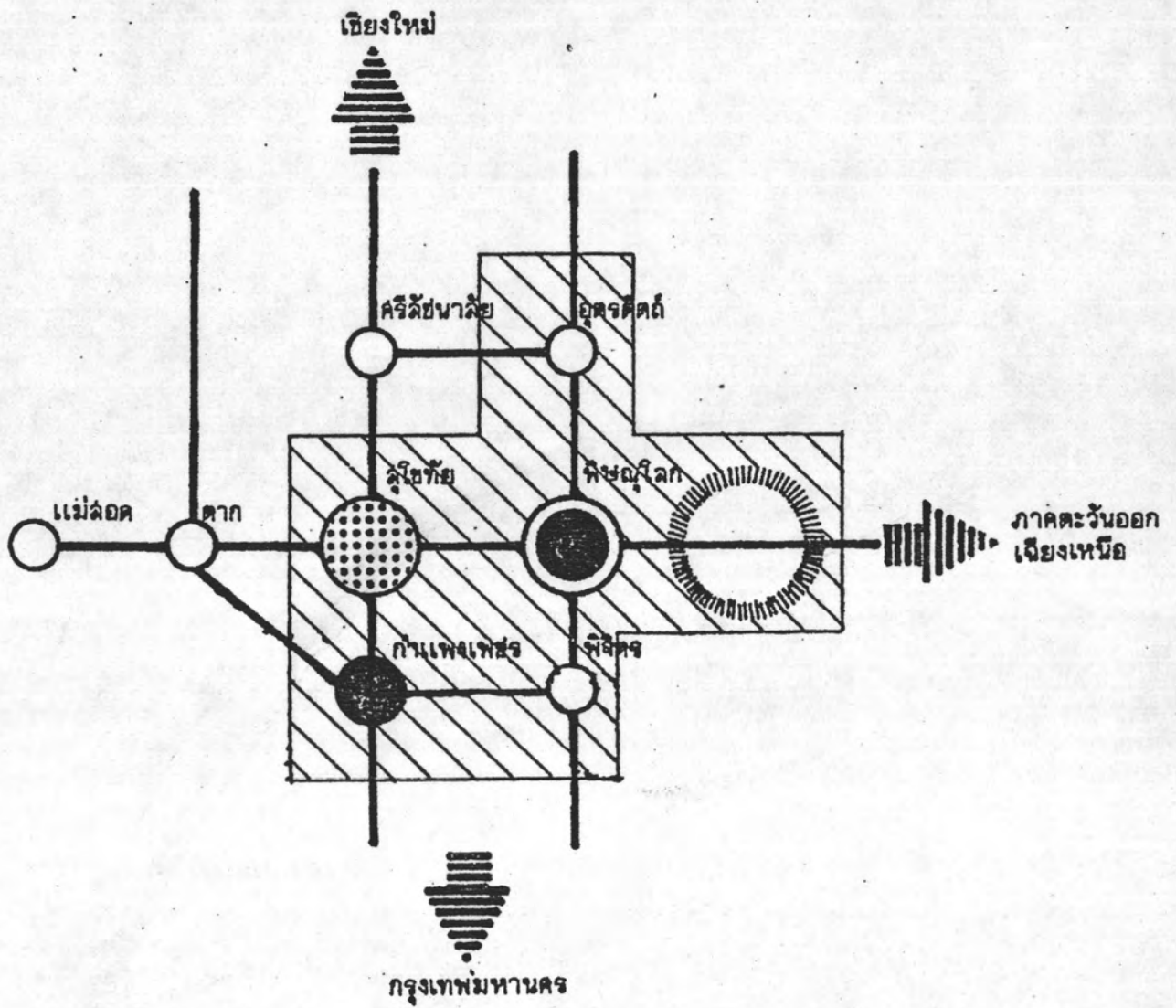
2) การสาธารณสุข เมืองพิษณุโลกเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทหาร รวมทั้งยังมีโรงพยาบาลเอกชนอีกจำนวน 2 แห่ง เมืองพิษณุโลกจึงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางด้านบริการสาธารณสุขของภาคเหนือตอนล่างด้วยเช่นกัน (ดูแผนที่ 6 และแผนที่ 10)

3.3.4 การคมนาคมขนส่ง (ดูแผนที่ 11)

1) ทางรถยนต์ เมืองพิษณุโลกสามารถติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนบน ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สะดวก เส้นทางที่สำคัญได้แก่สายพิษณุโลก-สุโขทัย พิษณุโลก-อุตรดิตถ์ (ติดต่อกับภาคเหนือตอนบน) สายพิษณุโลก-นครสวรรค์ พิษณุโลก-วังทอง-เขาทราย (ติดต่อกับภาคกลาง) และสายพิษณุโลก-หล่มสัก (ติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

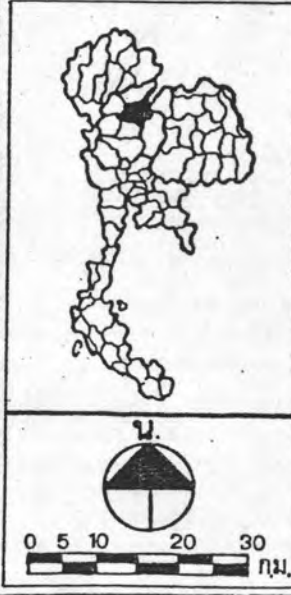
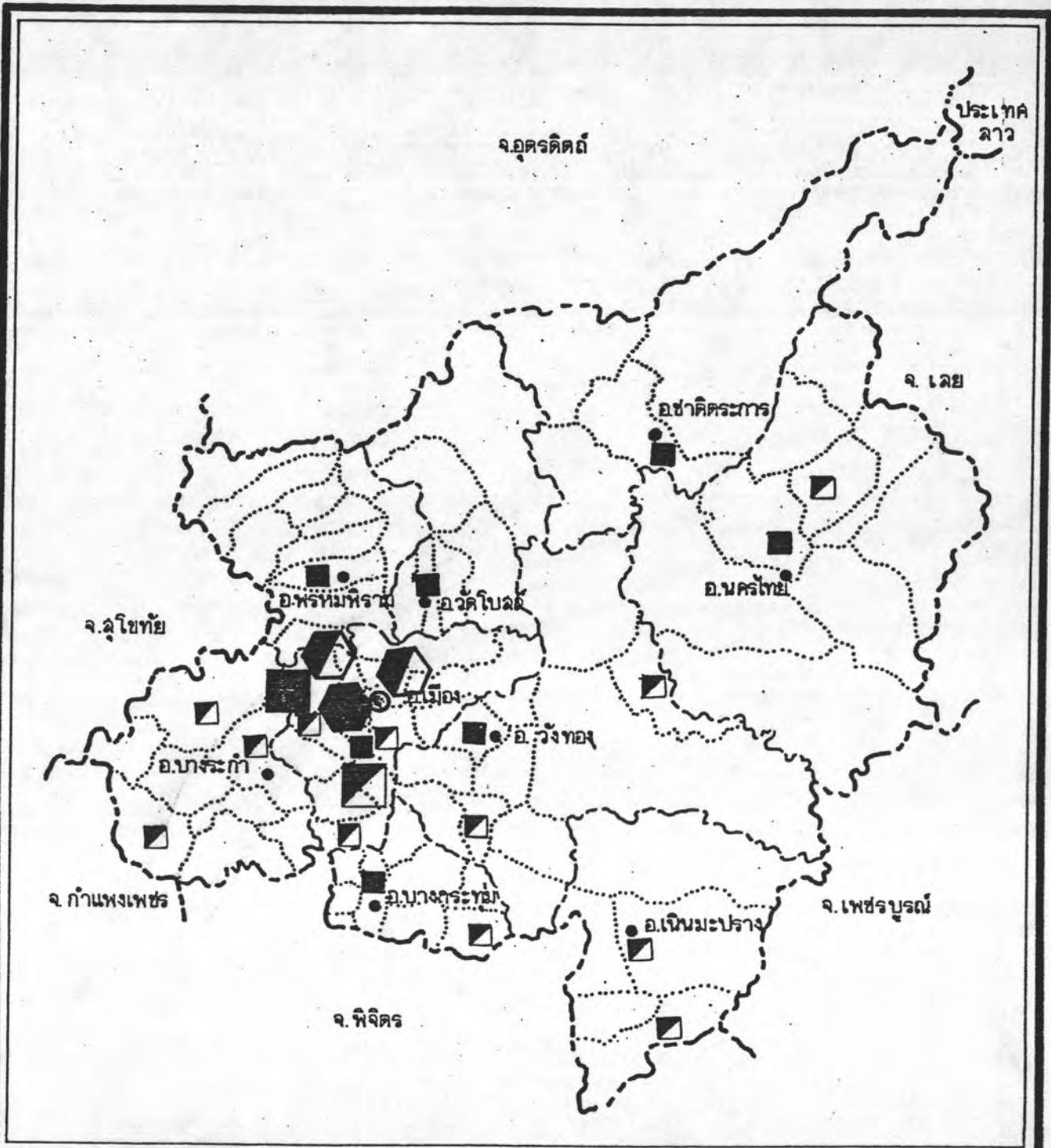
2) ทางรถไฟ มีขบวนรถไฟทุกประเภทผ่านสถานีพิษณุโลกซึ่งตั้งอยู่ในใจกลางเมืองวันละประมาณ 44 ขบวน

3) ทางอากาศ เมืองพิษณุโลกมีท่าอากาศยานพาณิชย์ 1 แห่ง บินรับส่งผู้โดยสารในเส้นทางระหว่างกรุงเทพ ฯ-พิษณุโลก-เชียงใหม่ และระหว่างพิษณุโลกกับเมืองหรือจังหวัดอื่น ๆ บางแห่งในภาคเหนือ

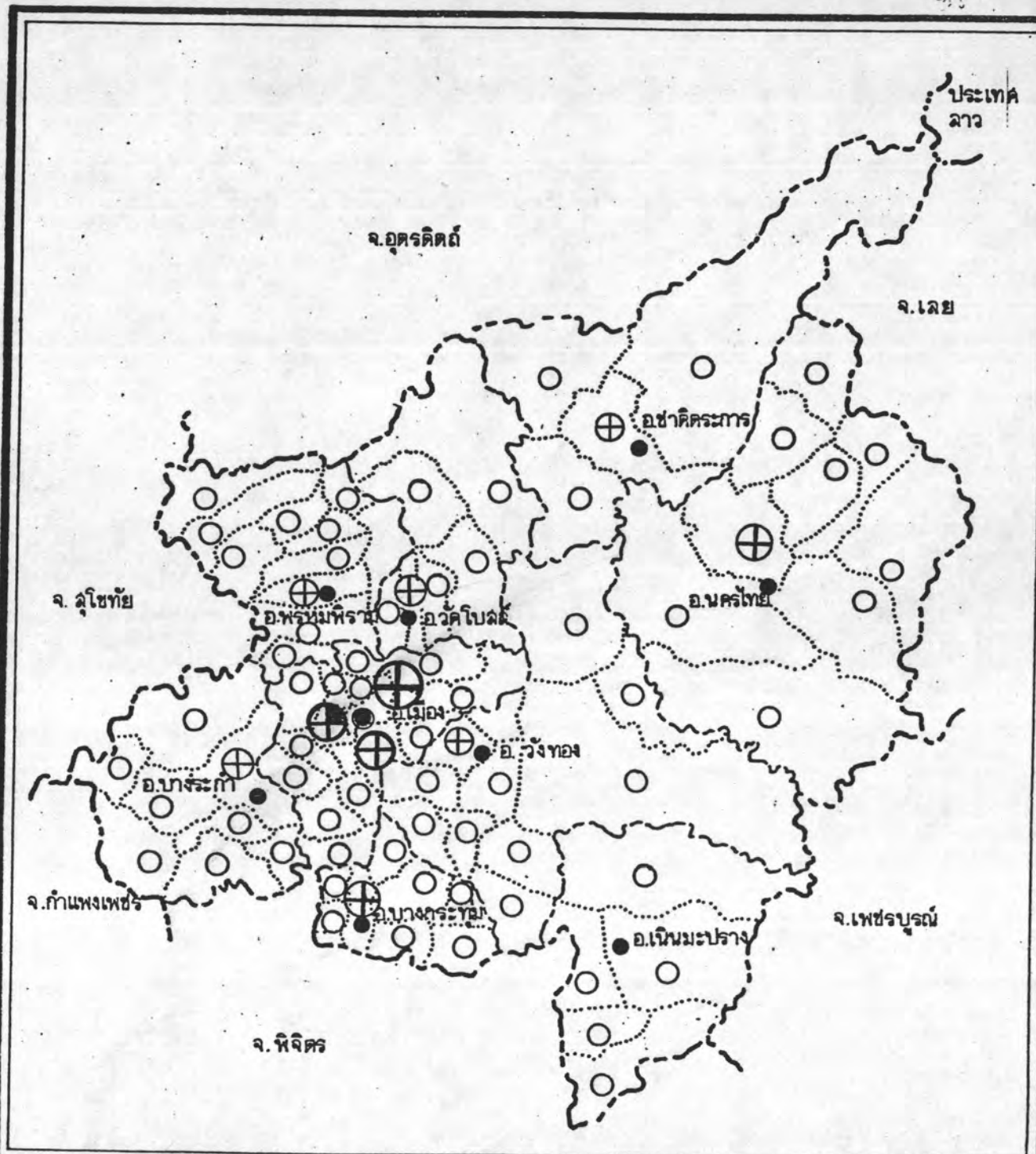

- ศูนย์กลางระดับภาค
- ศูนย์กลางระดับท้องถิ่น
- ศูนย์กลางพิเศษ
- กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ
- ศูนย์กลางระดับรอง
- เขตท่องเที่ยวใน 1 วัน

แผนภูมิที่ 4 แบบจำลองการท่องเที่ยวภาคเหนือตอนล่าง

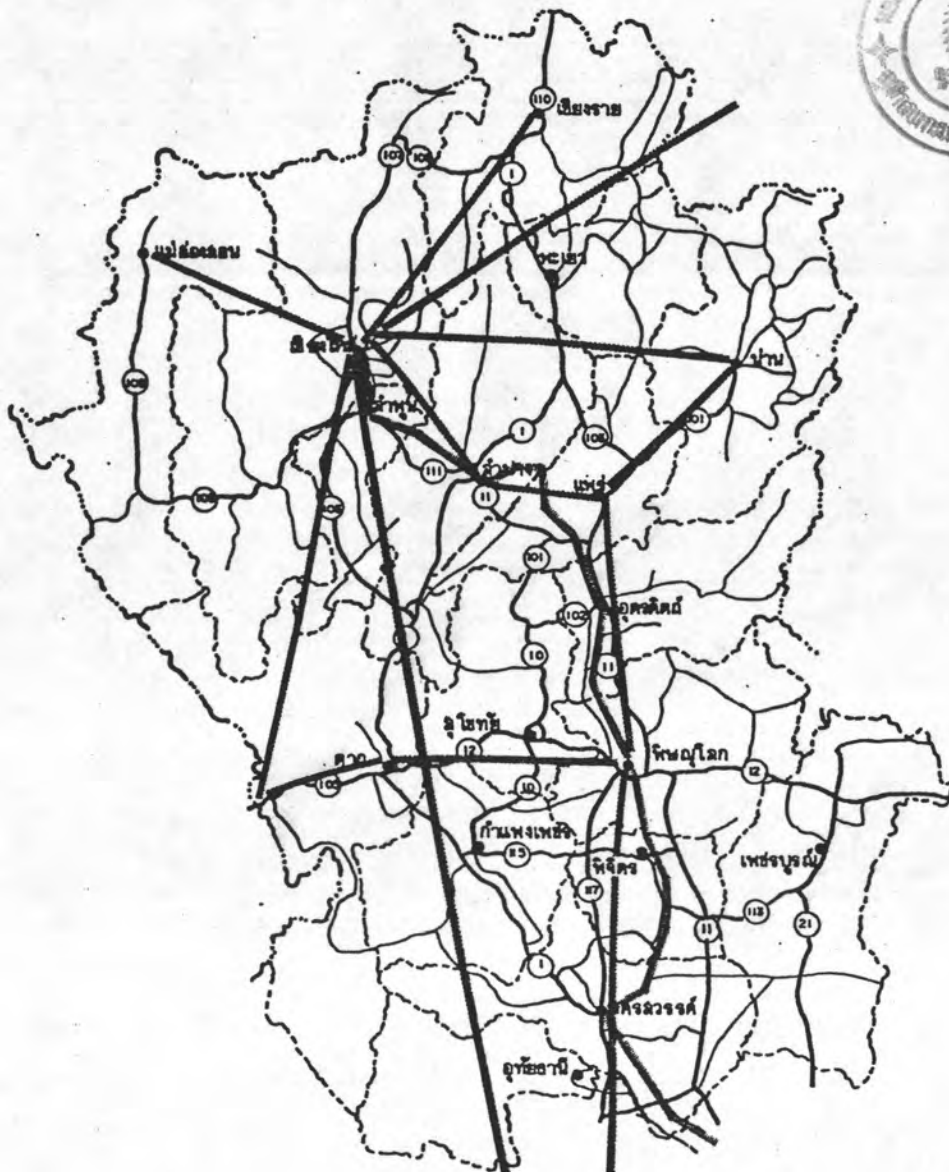

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีก ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก	
แสดง : พื้นที่ซึ่งมีสถาบันการศึกษาระดับมัธยมขึ้นไป	แผนที่ 9
สัญลักษณ์. มหาวิทยาลัย วิทยาลัยครู วิทยาลัยชุมชน วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิค อาชีวศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น	เขตประเทศ เขตจังหวัด เขตอำเภอ เขตตำบล ที่ตั้งอำเภอ ที่ตั้งจังหวัด
ที่มา : กองผังภาค สำนักผังเมือง	

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก

แสดง : พื้นที่ซึ่งมีสถานบริการอาหารณุระดับต่างๆ	แผนที่ 10
สัญลักษณ์ ⊕ (circle with cross) โรงพยาบาลศูนย์ ⊕ (circle with dot) โรงพยาบาลเอกชน ⊕ (circle with cross and dot) โรงพยาบาลทหาร ⊕ (circle with cross) โรงพยาบาลขนาด 30 เตียง ⊕ (circle with cross) โรงพยาบาลขนาด 10 เตียง ○ (circle) สถานอนามัย - ผดุงครรภ์	----- เขตประเทศ - - - - - เขตจังหวัด - - - - - เขตอำเภอ เขตตำบล ● (circle with dot) ที่ตั้งอำเภอ ● (circle with cross) ที่ตั้งจังหวัด
ที่มา : ฉนง. อาหารณุช จ.พิษณุโลก	

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้ำปลีก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก

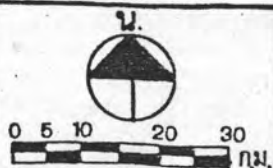
แสดง : โครงข่ายการคมนาคมในภาคเหนือ

แผนที่ 11

สัญลักษณ์

- ทางหลวงแผ่นดิน
- ทางหลวงจังหวัด
- ทางรถไฟ
- เส้นทางสายการบิน

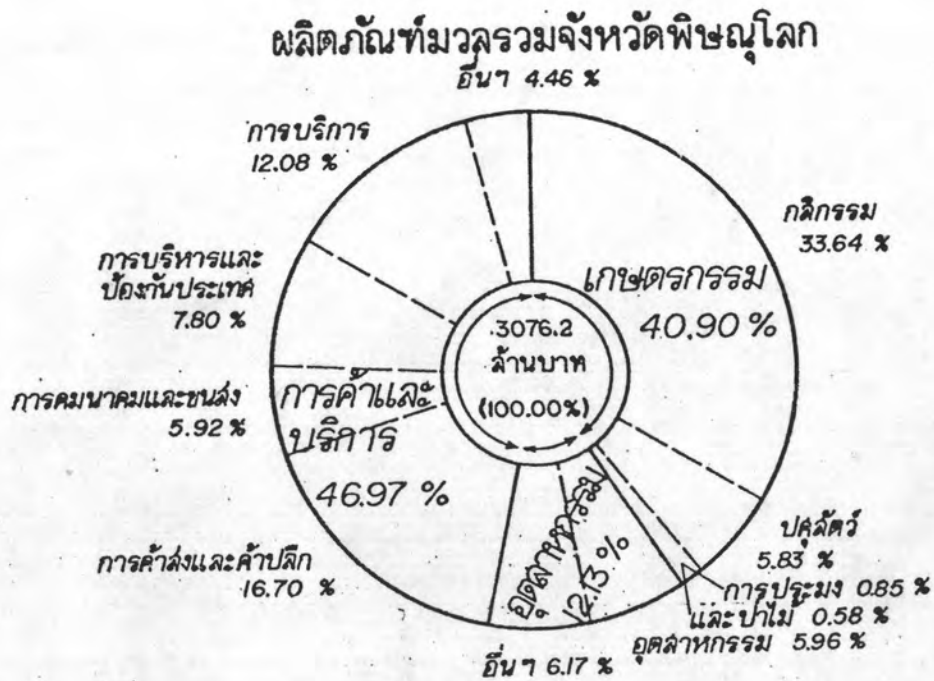
- เขตประเทศ
- เขตจังหวัด

ดังนั้น เมืองพิษณุโลกจึงมีฐานะเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งที่สำคัญที่สุดของภาคเหนือตอนล่าง

3.4 เศรษฐกิจหลักของเมืองพิษณุโลก

จากแผนภูมิที่ 5 ซึ่งแสดงมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดพิษณุโลก จะเห็นได้ว่า ถ้าไม่นับภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นเศรษฐกิจหลักของชุมชนชนบทแล้ว สาขาการค้าส่งและค้าปลีกมีความสำคัญสูงสุด (ร้อยละ 16.7) ในขณะที่ตารางที่ 3 ซึ่งแสดงจำนวนประชากรที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจในเมืองพิษณุโลก จำแนกตามหมวดอาชีพ ก็จะทำให้เห็นว่าอาชีพเกี่ยวกับการค้ามีสัดส่วนสูงสุด (ร้อยละ 21.02) ส่วนตารางที่ 4 ก็แสดงให้เห็นถึงสัดส่วนสูงสุดของสถานประกอบการทางการค้าปลีก (ร้อยละ 44.18) เมื่อเปรียบเทียบกับสถานประกอบการประเภทอื่น ๆ ดังนั้น จึงกล่าวสรุปได้ว่าการค้าโดยเฉพาะ "การค้าปลีก" ถือเป็นเศรษฐกิจหลักของเมืองพิษณุโลก ซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นผลเนื่องมาจากบทบาทหน้าที่และความสำคัญในด้านต่าง ๆ ของเมืองตามที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ 3.3 นั้นเอง (กระทรวงพาณิชย์ 2525:50)

แผนภูมิที่ 5 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2526 (ราคาครั้งที่ 2515)

ตารางที่ 3 จำนวนและสัดส่วนของประชากรที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจในเมืองพิษณุโลก
พ.ศ. 2527 จำแนกตามหมวดอาชีพ

หมวดอาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีงานทำ	5,119	14.56
ปฏิบัติงานใช้วิชาชีพ	5,625	16.00
ปฏิบัติงานบริหาร	327	0.93
ปฏิบัติงานเสมียน	2,383	6.78
ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า	7,390	21.02
การเกษตร - ประมง - เหมืองแร่ และย่อยหิน	1,273	3.62
การขนส่ง	1,737	4.94
แรงงานและการผลิต	7,355	20.92
การบริการ	3,280	9.33
จำแนกไม่ได้	668	1.90
รวม	35,157	100.00

ที่มา : กองวิจัย สำนักผังเมือง

ตารางที่ 4 จำนวนและสัดส่วนของสถานประกอบการในเมืองพิษณุโลก พ.ศ. 2527
จำแนกตามประเภทของกิจกรรม

ประเภทกิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
การค้าส่ง	20	1.18
การค้าปลีก	748	44.18
การค้าบริการ	659	38.93
การค้าผลิตและค้าปลีก	18	1.06
การค้าส่งและค้าปลีก	114	6.74
การค้าส่งและบริการ	8	0.47
การค้าปลีกและบริการ	117	6.91
การค้าปลีก ค้าส่งและบริการ	9	0.53
รวม	1,693	100.00

ที่มา : กองวิจัย สำนักผังเมือง

3.5 การใช้ที่ดินของเมืองพิษณุโลก

การใช้ที่ดินประเภทที่สำคัญของเมืองพิษณุโลกที่จะได้กล่าวถึงซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ มีอยู่ 2 ประเภท คือ บริเวณย่านการค้า และบริเวณที่อยู่อาศัย

3.5.1 การใช้ที่ดินเพื่อการค้า

ปัจจุบันเมืองพิษณุโลกมีย่านการค้าอยู่รวม 5 แห่งด้วยกัน คือ (ดูแผนที่ 12 และแผนที่ 13)

1) ย่านการค้าฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ซึ่งประกอบด้วยย่านการค้า 4 แห่ง ได้แก่

ก) ย่านการค้ากลาง ย่านการค้ากลางมีบริเวณตั้งแต่สถานีรถไฟเป็นด้านตะวันออก ริมฝั่งแม่น้ำเป็นด้านตะวันตก ไปสุดด้านเหนือที่ถนนประสงค์ประสาธ และสุดด้านใต้ที่หน้าโรงเรียนสินหิมน ถนนบรมไตรโลกนารถ จัดเป็นย่านการค้าที่ใหญ่ที่สุด (กระทรวงพาณิชย์ 2527: 71) และเป็นเสมือนศูนย์กลางธุรกิจการค้าหลักของเมือง* ทั้งนี้ โดยมีกิจกรรมทางธุรกิจการค้าประเภทต่าง ๆ จับกลุ่มต่อเนื่องกันอย่างหนาแน่นที่สุด ซึ่งจากการสำรวจของกองวิจัย สำนักผังเมือง ในปี พ.ศ. 2527 นั้น ได้พบว่าเฉพาะบริเวณย่านการค้ากลางนี้แห่งเดียว มีสถานประกอบการชนิดต่าง ๆ รวมกันถึงเกือบร้อยละ 50 ของจำนวนสถานประกอบการทั้งหมดที่มีอยู่ในเมือง (ดูแผนที่ 15) (ชัยชนะ แสงสว่าง 2529: 173, 225, 305) นอกจากนั้นแล้ว ย่านการค้าแห่งนี้ยังเป็นที่ตั้งของตลาดสด-เทศบาล 3 ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของการซื้อขายพืชผักและผลไม้ของจังหวัดด้วย (กระทรวงพาณิชย์ 2527: 72)

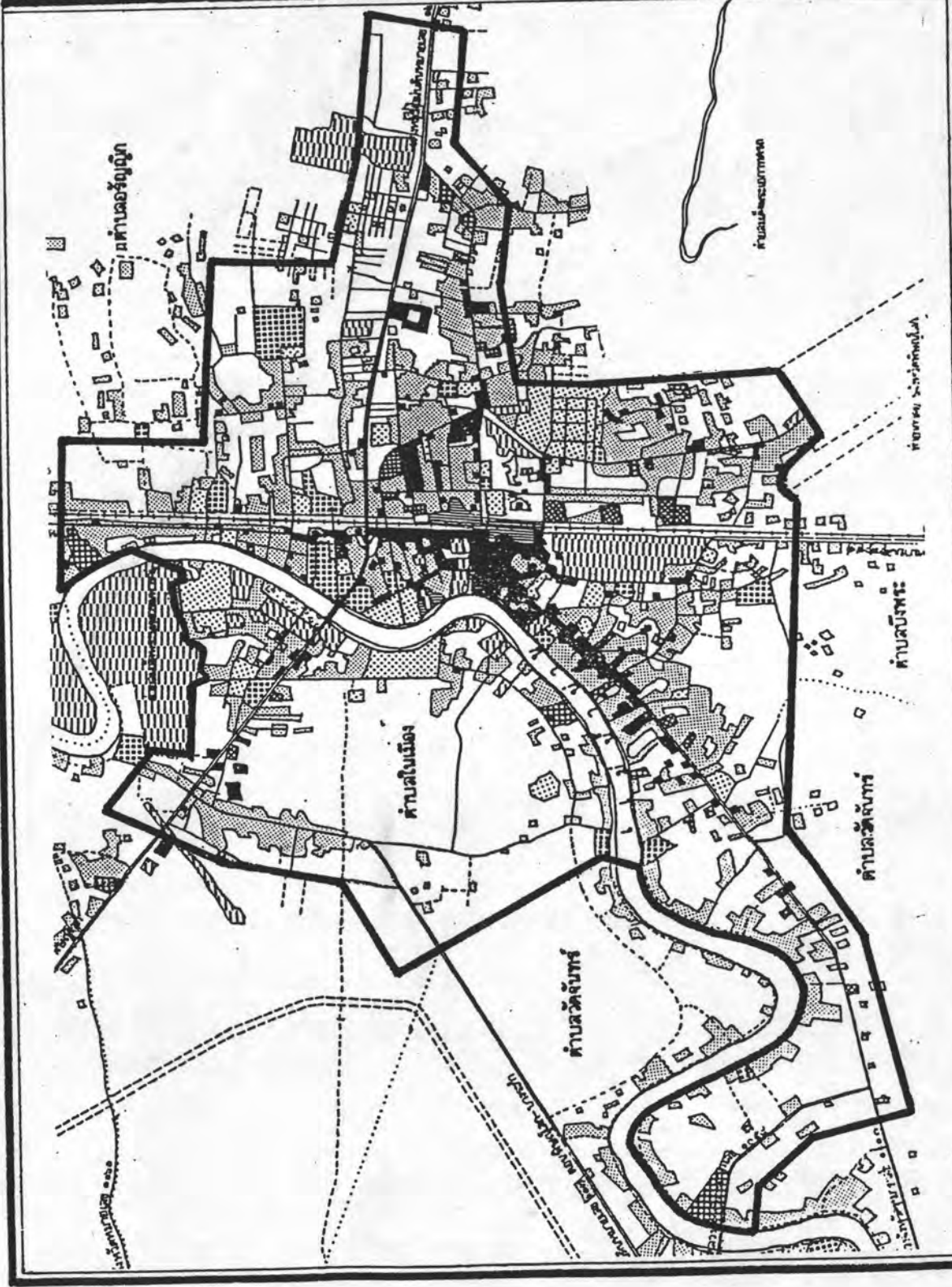
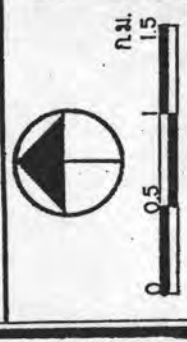
* จึงเป็นบริเวณที่มีทั้งความหนาแน่นของประชากรและราคาที่ดินสูงที่สุดในเมือง (ดูแผนที่ 14 และแผนที่ 16)

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีกต่อพฤติกรรมการเดินทางสัญจรในเมืองพิษณุโลก

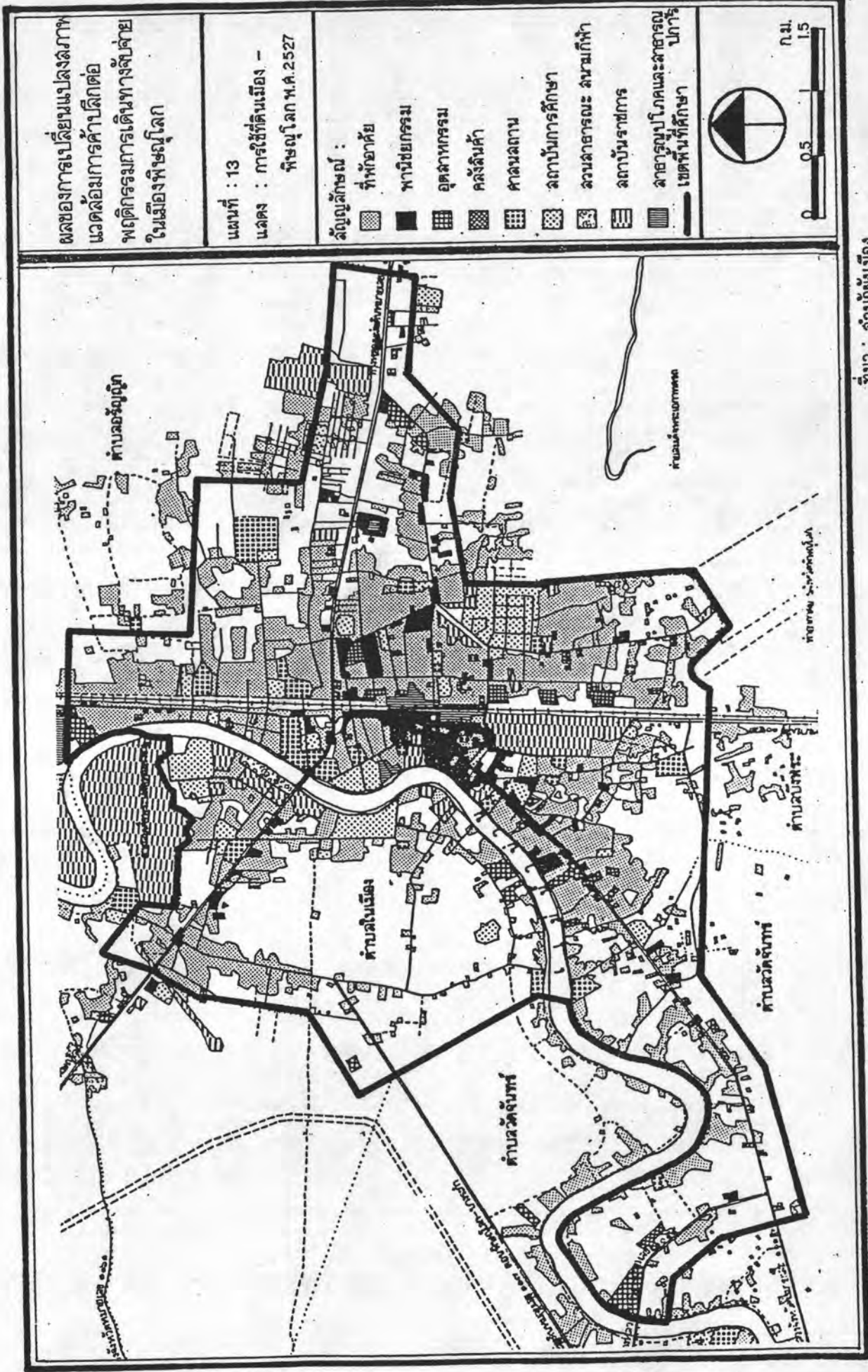
แผนที่ : 12
แหล่ง : การใช้ที่ดินเมือง - พิษณุโลก พ.ศ. 2518

สัญลักษณ์ :

- ที่พำนัก
- พาณิชย์กรรม
- อุตสาหกรรม
- คลังสินค้า
- ศาลากลาง
- สถาบันการศึกษา
- สวนสาธารณะ สนามกีฬา
- สถาบันราชการ
- สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
- เขตพื้นที่ศึกษา

ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ และแผนที่เมือง พ.ศ. 2518

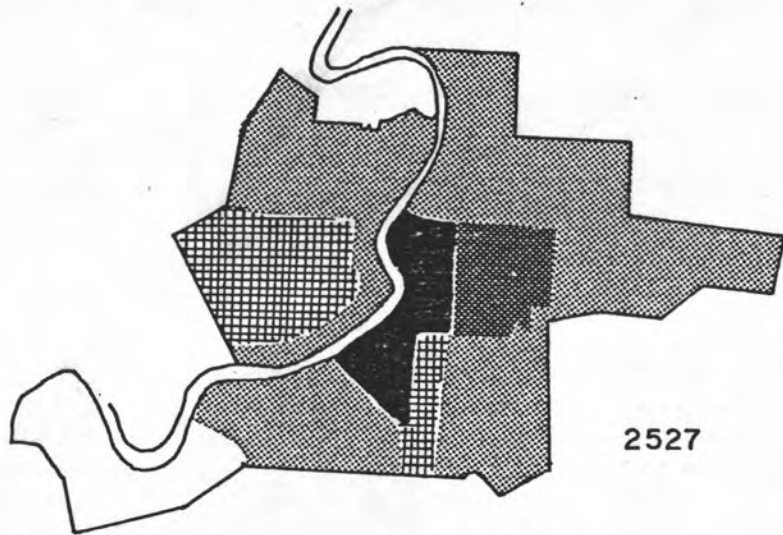
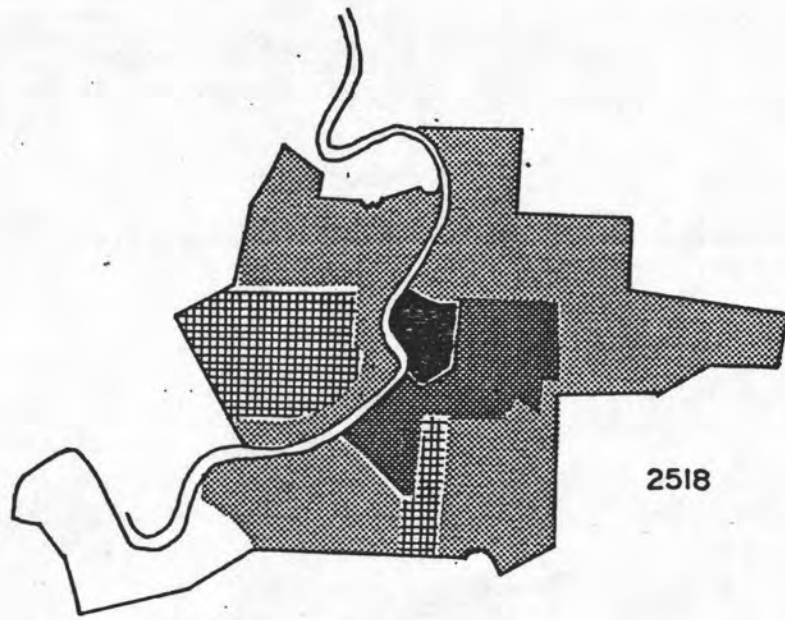
ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการคับคั่งต่อพฤติกรรมทางสัญจรในเมืองพิษณุโลก

แผนที่ : 13
 แดง : การใช้ที่ดินเมือง - พิษณุโลก พ.ศ. 2527

- สัญลักษณ์ :
- ที่อยู่อาศัย
 - พาณิชยกรรม
 - อุตสาหกรรม
 - คลังสินค้า
 - ศาลากลาง
 - สถาบันการศึกษา
 - สวนสาธารณะ สนามกีฬา
 - สถาบันราชการ
 - อาคารูปโภคและสาธารณูปการ
 - เขตพื้นที่ศึกษา

0 0.5 1.5 กม.

ที่มา : สำนักงานผังเมือง

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก

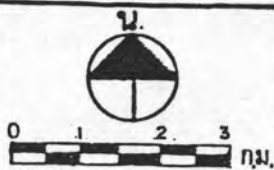
แสดง : การเปรียบเทียบความหนาแน่นของประชากรในเขต
เทศบาลเมืองพิษณุโลก พ.ศ. 2518, 2527

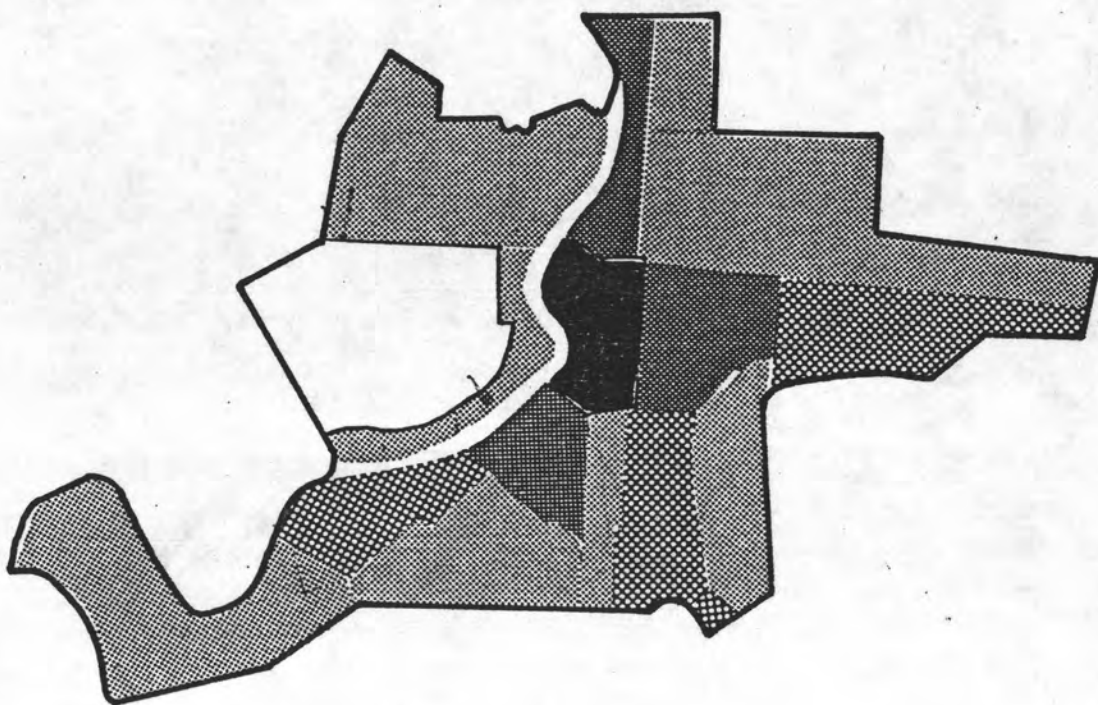
แผนที่ 14

สัญลักษณ์

- > 8,500
- 4,000 - 2,500
- 5,000 - 8,500
- < 1,000 (คน / ตร.กม.)
- 2,501 - 5,000

เขตพื้นที่ศึกษา

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก

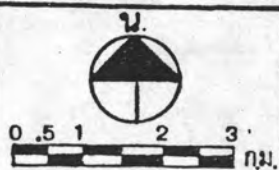
แสดง : จำนวนรถโดยสารประจำทางในเมืองพิษณุโลกพ.ศ.2527

แผนที่ 15

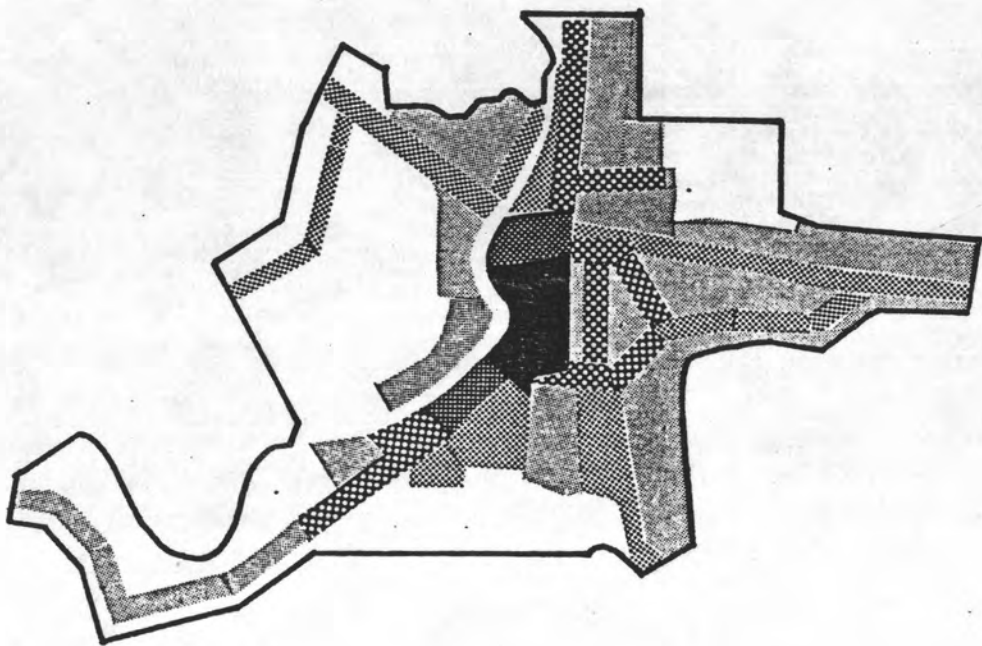
สัญลักษณ์

- < 10
- 10 - 50
- 51 - 100
- 101 - 300
- > 300

เขตพื้นที่ศึกษา

ที่มา : ด้านกึ่งเมือง

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีก
ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก

แสดง : ราคาที่ดินเมืองพิษณุโลก พ.ศ. 2521 - 2524

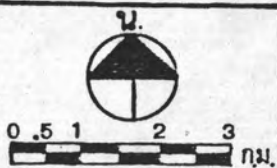
แผนที่ 16

สัญลักษณ์

หน่วย : บาท

	< 200,000		1,000,400-2,000,000
	200,000-400,000		2,000,400-3,200,000
	400,400-1,000,000		> 3,200,000

----- เขตพื้นที่ศึกษา

ข) ย่านการค้าตะวันออก ย่านการค้าตะวันออกมีบริเวณตั้งแต่เขตพื้นแนวเขตรถไฟทางคานตะวันออก ศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณห้าแยกโลกมะขุม ถนนสายพิษณุโลก-วังทอง เป็นที่ตั้งของตลาดสดเทศบาล 4 และศูนย์การค้าวิวัฒนาบุญเกียรติ*

ค) ย่านการค้าส่วนเหนือ ย่านการค้าส่วนเหนือมีบริเวณตั้งแต่สี่แยกบ้านแขก ไปสิ้นสุดที่สี่แยกประคุมอูญ ถนนเอกาทศรถ เป็นที่ตั้งของตลาดสดเทศบาล 2

ง) ย่านการค้าส่วนใต้ ย่านการค้าส่วนใต้คือบริเวณตลาดสดเทศบาล 1 ศูนย์การค้าสุรสีห์ และศูนย์การค้าพิษณุโลกรามมา

2) ย่านการค้าฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน ซึ่งมีอยู่เพียงแห่งเดียวคือริมถนนสิงห์วัฒน์ (เส้นทางสายพิษณุโลก-สุโขทัย) โดยเฉพาะบริเวณตลาดสดเทศบาล 5

ในเรื่องเกี่ยวกับย่านการค้าของเมืองพิษณุโลกนี้ ชัยชนะ แสงสว่าง (2529: 305) ได้ศึกษาโดยใช้เกณฑ์การพิจารณาให้คะแนนจาก "Planning Design Criteria" ของ เคอ เชียรา คือฟเพลแมน (De Chiara Koppelman) พบว่าย่านการค้ากลางนั้นมีขอบเขตการบริการในรัศมี 3.2 กม. ในขณะที่ย่านการค้ารองซึ่งส่วนใหญ่ให้บริการสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐานมีขอบเขตการบริการเพียง 0.8 กม.

3.5.2 การใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย

บริเวณที่อยู่อาศัยของประชาชนในเมืองพิษณุโลกนั้น ระยะแรกอยู่ริมแม่น้ำน่าน ต่อมาเมื่อการคมนาคมทางบกมีความสะดวกขึ้น อีกทั้งบริการต่าง ๆ ที่ทางการ

*"ศูนย์การค้า" ในเมืองพิษณุโลกนั้น หมายถึง อาคารร้านค้าแบบตึกแถวที่รวมอยู่ในละแวกเดียวกัน มิใช่หมายถึงศูนย์การค้าสมัยใหม่ซึ่งรวมอยู่ภายใต้อาคารขนาดใหญ่หลังเดียว อย่างที่ปรากฏในกรุงเทพมหานคร หรือในเมืองใหญ่อื่น ๆ บางเมืองในขณะนี้ (ไชยา ภูภาคกร 2527: 12)

จัดหาให้ โดยเฉพาะน้ำประปาก็มีมากขึ้น ประชาชนไม่จำเป็นต้องหิ้วน้ำเหมือนแต่ก่อน ที่อยู่อาศัยจึงเริ่มขยายสู่บริเวณนอกห่างไกลทางน้ำออกมา ที่อยู่อาศัยเดิมซึ่งรวมตัวกันอยู่หนาแน่นริมฝั่งแม่น้ำมีจำนวนลดลงโดยมีย่านการค้าเข้าไปแทนที่ ที่อยู่อาศัยใหม่กระจายไปตามแนวถนนสายต่าง ๆ ที่ออกจากศูนย์กลางการค้าของเมืองไปสู่เขตชานเมืองซึ่งที่ดินมีราคาถูกกว่า บริเวณกว้างขวางกว่า และก็สามารถติดต่อกับย่านการค้าของเมืองได้สะดวก โดยไม่เสียเวลามากนัก (บัญชา ภูเจริญไพฑูริย์ 2521: 102) (คูแผนที่ 12 และแผนที่ 13)

3.6 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีกของเมืองพิษณุโลก

อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจหลักของเมืองพิษณุโลกที่เน้นหนักไปในด้านที่เกี่ยวกับการค้าปลีก ประกอบกับบทบาท-ความสำคัญของเมืองทางด้านต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวแล้วนั้น ส่งผลให้เกิดมีร้านค้าที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ตั้งขึ้นเป็นจำนวนมากในเวลาที่ผ่านมา ซึ่งที่เป็นที่รู้จักกันดีก็ได้แก่ร้านค้าที่มีชื่อดังต่อไปนี้

- 1) วาเลนไทน์ (ย่านการค้ากลาง)
- 2) ชวนชม (ย่านการค้ากลาง)
- 3) เจริญภัณฑ์ (ย่านการค้ากลาง)
- 4) ชยากรเซ็นเตอร์ (ย่านการค้าตะวันออก)*
- 5) สิริภัณฑ์ 2 (ย่านการค้ากลาง)**
- 6) ทูเคย์มาร์เก็ต (ย่านการค้ากลาง)
- 7) ทูเคย์เมืองเล็ก (ย่านการค้าส่วนใต้)

*ปัจจุบัน ได้เลิกกิจการแล้ว (2530)

** เช่นเดียวกับ เชียงอรรดแรก

อย่างไรก็ตาม ร้านค้าเหล่านี้ก็ยังเป็นเพียง "ร้านค้าขนาดกลาง"* ซึ่งยังคงมีลักษณะของอาคารแบบตึกแถวอยู่ จนกระทั่งต่อมาในกลางปี พ.ศ. 2523 จึงได้มีการก่อตั้งร้านค้าปลีกขนาดใหญ่ที่เรียกว่า "ห้างสรรพสินค้า" ขึ้นเป็นแห่งแรก ณ ที่ตั้งซึ่งอยู่เกือบใจกลางของย่านการค้ากลาง และของเมืองพิษณุโลกเลยทีเดียว (ดูแผนที่ 17-21 ในบทที่ 4 และบทที่ 5) โดยใช้ชื่อสถานประกอบการว่า "ท็อปแลนด์อาเซด" (Topland Arcade)** (ดูตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 ลักษณะบางประการเกี่ยวกับห้างสรรพสินค้าของเมืองพิษณุโลก

ข้อ	รายการ	รายละเอียด
1	ลักษณะของอาคาร	- อาคารเดี่ยว
2	จำนวนอาคาร	- 2 หลัง (ให้แก่ อาคารนอกและอาคารใน)
3	ชนิดของอาคาร	- 5 ชั้น (สำหรับอาคารนอก) และ 2 ชั้น (สำหรับอาคารใน)
4	ความสะดวกในการเข้าถึง	- สามารถเข้าถึงได้ 2 ทิศ คือ ด้านถนนบรมไตรโลกนารถ และด้านถนนนเรศวร

* เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวเมืองพิษณุโลกจำนวนไม่น้อยยังมีความเข้าใจผิด ๆ ว่าร้านค้าดังกล่าวนี้คือ "ห้างสรรพสินค้า" หรือ "ซูเปอร์มาร์เก็ต" (ผู้วิจัย)

** คำว่า "อาเซด" ที่อยู่ท้ายชื่อนี้ น่าจะหมายถึง "ศูนย์การค้า" เท่านั้นเองเดียวกับคำว่า "พลาซ่า" หรือ "เซ็นเตอร์" แต่โดยความเป็นจริงแล้วมีลักษณะเป็น "ห้างสรรพสินค้า" (ผู้วิจัย)

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	รายละเอียด
5	ทำเลที่ตั้ง	- ติดกับสำนักงานเทศบาลเมือง ฯ ตรงข้าม สถานีตำรวจภูธร ฯ ใกล้กับสถานีรถไฟ ฯ ตลาดสดเทศบาล 3 และธนาคารพาณิชย์ 7 แห่ง ฯลฯ
6	การจัดแผนกขาย	- ประกอบด้วย 14 แผนก คือ 1) เสื้อผ้าสำเร็จรูป 2) เครื่องสำอาง 3) ของเล่นสำหรับเด็ก 4) เครื่องหนัง 5) เครื่องเขียน-เครื่องดนตรี-เครื่องกีฬา 6) เครื่องไฟฟ้า 7) หนังสือ 8) <u>ซูเปอร์มาร์เก็ต</u> 9) เบ็ดเตล็ด 10) สวนสนุก 11) โปวลิ้ง 12) กีฬาฟิซิกส์ 13) ศาลาไอศกรีม 14) ภัตตาคาร

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ชื่อ	รายการ	รายละเอียด
7	เวลาเปิดบริการ	- วันธรรมดา 10.00-21.00 น. เสาร์-อาทิตย์และวันหยุดราชการ 9.30-21.00น. (ทั้งนี้ไม่รวม 4 แผนกสุดท้าย)
8	สิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับลูกค้า	- เช่น ที่จอดรถ ลิฟท์ ห้องน้ำ
9	วิธีส่งเสริมการขาย	- เช่น การลดราคาสินค้า แจกของแถม ชิงโชค การจัดแสดงสินค้า การสาธิต
10	สื่อการโฆษณา	- เช่น วิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ ห้องดิน รถโฆษณา แผ่นป้ายโฆษณา
11	สโลแกน	- "กินแค้นที่มีพร้อมสำหรับคุณและครอบครัว" และ "ทุกสิ่งพร้อมสรรพสำหรับคุณและครอบครัว"